



Explanation of the Role of Social Interactions in Gathering Centers and Rural texture in Khuzestan

Naser Ghaneifar¹

Department of Architecture, Ahv.C., Islamic Azad University, Ahvaz, Iran

Abstract

Recognition in the texture of the village in terms of sustainable and effective concepts in its life, is an issue that will play an effective role in the decision-making process, design and executive operations. In recent years , the new approaches of the Housing Foundation of the Islamic Revolution and its focus to the valuable rural texture, attention to the issue of collective participation of residents in executive activities. The present paper is based on the field observations of the authors and library studies and as part of the initial core of the formation of modern approaches in the field of rural development deputy in Khuzestan to the category of collective rituals and social interactions in the villages of Khuzestan and address to the neglect of collective rituals, its manifestations in four titles: "similarity to urban elements", "capitalist attitude versus attitude of subsistence ", "no sense of belonging to the texture" and "dependence of collective activities in the city "has proposed. The paper studies the villages of Khuzestan and categorizes the texture of villages in the face of social interactions in four levels; and it suggests that these interactions affect all levels of the texture, and although each one has a sphere of influence, the range of repetition of interactions will affect the importance and impact of each level.

Keywords: collective rituals, village texture, Collective memories, social interactions, Khuzestan.



Received: 10/01/2025

Accepted: 16/05/2025

Extended Abstract

Introduction

Rural villages in Iran have experienced various conditions during the contemporary period. The physical texture of these villages, as a manifestation of such conditions, can effectively illustrate the process of these changes. In rural communities, the lack of procedures and sometimes absence of structured guidelines, protocols, and organized principles for interventions in the rural texture has given planners and designers the liberty to apply urban regulations and standards, testing in rural areas what they had previously experienced in cities. Therefore, despite extensive costs in the development of rural housing and infrastructure, many villagers have shown a tendency to simulate urban construction patterns. Wide streets, soulless sidewalks, faceless façades, and materials and forms incompatible with the environment are among the outcomes of these samples. The aim of this paper is to examine the following questions: What impact does collective memories of residents have on their participation in the improvement of valuable rural texture? And in the rural settlements of Khuzestan, which spaces can be identified as the environment for communal rituals and social interactions?

Data and Method

The present paper uses a mixed-method of descriptive-analytical and survey methods. The survey studies were based on observations and assessments conducted within the framework of modern approaches and valuable rural texture projects, and they are supported by written and library studies. The study population includes all rural settlements with valuable historical texture in Khuzestan Province. These villages have been analysed with a focus on social interactions and categorized accordingly within relevant classifications.

Results and Discussion

The rural texture of Khuzestan has many noteworthy aspects in relation to social interactions and communal rituals. A key point in these studies of the physical structure of Khuzestan's villages is the spatial allocation dedicated to social and ritual interactions among villagers. So, the presence of such interactions within the existing spatial framework is a distinctive feature of the rural texture in Khuzestan. Centres of gathering and social interaction in Khuzestan's villages, based on the type of activity, sphere of influence, and the extent to its can generally be categorized into four main groups:

- (a) existing spaces serving as gathering points without the need for specific physical structures,
- (b) gathering spaces associated with village elders based on their social status,
- (c) public buildings within the village,
- (d) designated gathering places requiring specialized spatial.

Misguided views lacking a correct cognitive foundation that distort the physical identity of the village represent a major threat in which planners, designers, and even residents play a



Received: 10/01/2025

Accepted: 16/05/2025

role in its formation in some way. What must be prioritized in this context is alignment with the natural course of village life both physically and socially. Plans that either oppose or ignore the village's identity are just as damaging to its texture and social interactions that submission to the desires of villagers. The primary responsibility of trustees, planners, and designers is to correctly identify the defining features and distinguishing characteristics of the rural texture. When addressing the valuable rural texture, the first step must be to identify those elements that bestow value upon it elements that hold meaning and memory for the residents. At its most superficial level, attention to valuable rural texture focuses solely on the physical structure and it is obvious that in a mere imitation of the village's previous texture is insufficient to expect resident participation. The attitude to space also shifts attention from the body to the empty space in the texture however, due to the need for residents' participation in execution and ongoing vitality of these spaces they often encounter issues such as public disapproval and the presence of opponents. A more effective and sustainable approach to engaging with rural physical texture involves acknowledging the residents' role as texture contacts although this perspective can significantly mitigate challenges but it introduces subjective attitudes and consequently, pluralism which can complicate the design process. The most fundamental and enduring layer in addressing the physical texture of villages lies in understanding collective rituals and social interactions which can lead to desirable participation based on sustainable values and collective memories of individuals in improvement the space and physical of the village .

Conclusion

Whereas Khuzestan's villages have communal rituals and extensive social interactions, so the valuable rural texture of this region cannot be classified solely based on its physical components. Instead, it must be examined in light of the meanings and values attributed to the texture by its residents and criteria used in evaluating or intervening in these textures should align harmoniously with these cultural and social values. The challenges facing Khuzestan's rural texture cannot be resolved through design alone; rather, organization based on communal rituals due to its alignment with the natural life of the village not only avoids resistance or sensitivity but it will also lead to the recognition, participation, and cooperation among the local people. This proper recognition must emerge at the early stages of rural texture studies. Identifying needs and determining priorities for rural development projects should not be driven by personal preferences or ethnic influences. On the other hand, due to the vast scope of responsibilities, the large volume of tasks, and the diversity of rural settlements, responsible institutions sometimes have no choice but to rely on local demands that the issue sometimes leads to the misdefinition of projects and the allocation of unnecessary funding. But a clear definition of the village's ritual spaces clarifies which areas of the rural texture should be prioritized. If the process of preparing rural master plans is informed by research, cognition, and representation of village social interactions, it can result in maps and patterns that highlight these interactions and gathering centers. This, in turn, enables the effective realization of valuable rural texture projects. It is clear, the integration of specific ritual sites with the physical structure of the village can enhance the effectiveness of these plans. It also helps to prevent conflicts and misguided prioritization in project execution, ultimately leading to better spatial outcomes. In other words, taking



Received: 10/01/2025

Accepted: 16/05/2025

communal rituals into account not only guides designers in the right direction but it also justifies and encourages residents as the end users and caretakers of these spaces to participate during and after implementation. It is evident that people who know value, and practice their traditions and rituals will naturally view a space that reflects and reinforces these customs with respect and even reverence. This attitude significantly contributes to both conflict resolution during implementation and public cooperation in maintaining the project after completion.

References

- 1) Aghjeri, S., & Aghaei-Juboni, M. (2024). The Social Identity and Effects on the Threat of Social Solidarity in Urban Neighborhoods (Case study: Mahshahr Port). *New Ideas in The Geographical Sciences*, 4(2), 1-18 (In Persian).
- 2) Ahmadi Tabatabaie, S. M. A., Ahmadi, F., Heidar Nattaj, V. (2023). Identifying factors affecting the creation of social interactions and functional security (case study: Mehr housing in Boroujard city). *JHRE*, 42(184), 3-14. (In Persian).
- 3) Akrami, G R. (2010). The Mysteries of Rural Architecture. *JHRE*, 29(131), 25-48. (In Persian).
- 4) Alalhesābi, M. (2011). Participatory Rural Planning Empirical Study on the Role of Villagers in Planning Rural Development. *JHRE*, 30(134), 35-48. (In Persian)
- 5) Alexander, C. (۲۰۱۱). *The timeless way of building*, Translation by: Mehrdad qayyoomi bidhendi, Shahid Beheshti university Publications, Tehran. (In Persian)
- 6) Anselm, A. J., Nnaemeka, O., Ibrahim, S., Sambo, K., Abubakar, A., Chikezie, O., Umar, A., Muhammad, B., & Bello, M. (2025). Study of the Cultural Impact of Communal Living by the Indigenous Settlers in Rural Communities within Abuja City. *International Journal of Advanced Natural Sciences and Engineering Researches*, 9(1), 129-137.
- 7) Habibi, M., Maghsoudi, M. (2014). *Urban Renovation*, Tehran university Publications, Tehran. (In Persian)
- 8) Karimi, S., Hamzehee, F., & Rostami, F. (2019). The Trend of Globalization of Culture with an Emphasis on Rural Architecture (Case Study: Goltepeh Village, Kurdistan Province). *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 50(4), 737-755. (In Persian)
- 9) Khuzestan Management and Planning Organization. (2020). *Statistical yearbook of 2020 province*, Khuzestan. (In Persian).
- 10) Lang, J. (2007). *Creating architectural theory*, Translation by: Alireza Eynifar, University of Tehran Publications, Tehran. (In Persian)
- 11) Lang, J. (۲۰۰۸). *Urban design: A typology of procedures and products*. Translation by: Hosein Bahreini, Tehran university Publications, Tehran. (In Persian)
- 12) Markaz-e Tahghighat-e Sakhteman va Maskan (Iran's Building and Housing Research Center). (1985). *Guneh Shenasy-e Maskan-e Rustai-e Khuzestan: Baft (Typology of Rural Housing in Khuzestan: Regional and Settlement Fabric)*, Markaz-e Tahghighat-e Sakhteman va Maskan Publications, Tehran. (In Persian)
- 13) Muliadi, E., Rasyidi, A. H., & Nasri, U. (2024). Islamic Educational Values in the Patuq Tradition: a Local Culture of Kuta Village, Central Lombok. *Al-Hayat: Journal of Islamic Education*, 8(3), 1072-1085.
- 14) Naghizadeh, M. (2005). *Principles of religious art in islamic culture*, Daftar-e Nashr-e Farhang-e Eslami Publications, Tehran. (In Persian)



Received: 10/01/2025

Accepted: 16/05/2025

- 15) Naghizadeh, M. (2006). *Islamic urban design and architecture*, Raheyan Publications, Isfahan. (In Persian)
- 16) Naghizadeh, M. (۲۰۰۷). *Perception of beauty and identity of city*, Isfahan Municipality Cultural and Recreation Organization Publications, Isfahan. (In Persian)
- 17) Rappaport, A. (1987). *Cultural Origin of Biological Complexes*. Translated by Razieh Rezazadeh. Iran University of Science and Technology, Tehran. (In Persian)
- 18) Rapoport, A. (2013). *pour une anthropologie de la maison*, Translation by: Khosrow Afzalian, Kasra Publications, Mashhad. (In Persian)
- 19) Sameh, R. & Babakhani, M. (2023). The Concept of “Value” & Its Assessment Principles in Rural Fabrics. *Bagh-e Nazar*, 19(116), 71-84. (In Persian)
- 20) Saraan, M., Harahap, R. H., & Hilmi, E. (2024). Community social capital in managing the simanuk-manuk village forest in forest management unit region iv balige, toba regency. *In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 1315, No. 1, 12-51).
- 21) Sartipi-pour, M. (2009). *Pathology rural architecture: towards a favorable settlement*, shahid Beheshti University press, Tehran. (In Persian)
- 22) Shieh, E. (1996). *Introduction to urban planning*, Iran university of science & technology Publications, Tehran. (In Persian)
- 23) Song, J., Zhu, Y., Chu, X., & Yang, X. (2024). Research on the Vitality of Public Spaces in Tourist Villages through Social Network Analysis: A Case Study of Mochou Village in Hubei, China. *Land*, 13(3), 359.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی



تبیین جایگاه تعاملات اجتماعی در مراکز تجمع و بافت روستایی خوزستان

ناصرقانعی فر

گروه معماری، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران

چکیده

بازشناسی بافت روستا از حیث مفاهیم پایدار و موثر در حیات آن، موضوعی است که در فرآیند تصمیم‌گیری، طراحی و عملیات اجرایی نقش موثری خواهد داشت. طی سالیان اخیر، رویکردهای نوین بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و پرداختن به بافت با ارزش روستایی، مقوله‌ی مشارکت جمعی ساکنین در فعالیتهای اجرایی را مورد توجه قرار داده است. مقاله حاضر بر مبنای مشاهدات میدانی نگارنده و مطالعات کتابخانه‌ای و به عنوان بخشی از هسته اولیه شکل‌گیری رویکردهای نوین در حوزه معاونت عمران روستایی خوزستان به مقوله آیین‌های جمعی و تعاملات اجتماعی روستاهای خوزستان پرداخته و با اشاره به مغفول ماندن آیین‌های جمعی، بارزهای آن را در چهار عنوان "مشابهت سازی با عناصر شهری"، "نگرش سرمایه‌ای در مقابل نگرش معیشتی"، "عدم تعلق خاطر به بافت" و "وابستگی فعالیتهای جمعی به شهر" مطرح نموده است. مقاله با مطالعه روستاهای خوزستان، بافت روستاها را در مواجهه با تعاملات اجتماعی در چهار سطح دسته‌بندی می‌نماید و این نکته را مطرح می‌سازد که این تعاملات در کلیه سطوح بافت تاثیرگذار بوده و اگر چه هر یک دارای حوزه‌ی نفوذ هستند اما گستره و دامنه‌ی تکرار تعاملات، بر اهمیت و تاثیرگذاری هر سطح موثر خواهد بود.

کلمات کلیدی: آیین‌های جمعی، بافت روستا، خاطرات جمعی، تعاملات اجتماعی، خوزستان.

مقدمه

روستاهای ایران طی دوران معاصر و متأثر از رویکردهای مختلف، احوال متعددی را از سر گذرانده‌اند. بافت روستا به عنوان تجلی‌گاه این مواجهات می‌تواند سیر تحولات را به خوبی تبیین نماید. عدم توجه سیاست‌گذاران کلان پیش از انقلاب اسلامی، کمترین تغییرات را در بافت کالبدی روستاها به همراه داشت. این موضوع اگرچه خدشه‌ای بر پیوستگی‌های فرهنگی درون روستا وارد نمی‌ساخت اما در باب کیفیت زندگی، فاصله‌ی معناداری را میان جامعه شهری و روستایی به وجود آورد. انقلاب اسلامی با آرمان‌هایی مقدس از جمله توجه به محرومان، از همان ابتدا ارگان‌هایی همچون جهاد سازندگی و بنیاد مسکن انقلاب اسلامی را عهده‌دار سامان بخشیدن به روستاها نمود که در این راستا تلاش‌های ارزشمندی جهت عمران و آبادانی روستاها صورت گرفت. سازمان‌دهی فعالیت‌های عمرانی در قالب طرح هادی روستایی در اواخر دهه ۶۰ و همزمان با قانون برنامه اول توسعه آغاز شد. با خاتمه‌ی جنگ تحمیلی، انبوهی از ویرانی در شهرها و روستاها (به‌ویژه در استان خوزستان)، بر محرومیت‌های پیش از انقلاب اسلامی افزوده شد که این موضوع "اسکان" مردم این مناطق را در اولویت قرار می‌داد. در این میان، کمبود و گاه فقدان دستورالعمل‌ها، شیوه‌نامه‌ها و اصول سازمان یافته جهت مداخله در بافت روستایی دست برنامه‌ریزان و طراحان را برای استفاده از ضوابط و دستورالعمل‌های شهری باز گذاشت تا آنچه را در شهر تجربه نموده‌اند در روستاها نیز بیازمایند. لذا با وجود هزینه‌های گسترده و آبادانی بافت و مسکن روستایی، اغلب روستاییان به شبیه‌سازی الگوهای ساخت شهری گرایش پیدا کردند؛ شبیه‌سازی که برگرفته از "شیفتگی" در مواجهه با جامعه شهری است. خیابان‌های عریض، پیاده‌روهای بی‌روح، جداره‌های بی‌هویت، مصالح و فرم‌های ناسازگار با محیط، بخشی از این مصادیق می‌باشد. با شروع برنامه سوم توسعه کشور، توجه به بهسازی بافت با ارزش روستایی در دستور کار بنیاد مسکن انقلاب اسلامی قرار گرفت تا با اتخاذ رویکردهای نوین در طرح‌های عمران روستایی و ارتقاء کیفیت فضاهای موجود، بافت روستا را به فضایی همگن با پیشینه‌اش مبدل سازد؛ این رویکرد در استان خوزستان نیز از سال ۱۳۸۸ مورد توجه قرار گرفت. پرداختن به رویکردهای نوین در کنار احیای بافت کالبدی روستا، "مشارکت مردم" در اجرا، حفظ و نگهداری از این فضاها را به عنوان مسأله‌ای قابل تأمل مبدل ساخت؛ مسأله‌ای که تا پیش از آن و در اجرای عملیات آسفالت، جوی و جدول، کمتر مورد توجه قرار می‌گرفت. آنچه در این مقاله مورد بررسی قرار می‌گیرد پاسخ به این سوالات است که:

- لحاظ نمودن خاطرات جمعی ساکنین، چه تأثیری بر مشارکت آنها در بهسازی بافت با ارزش روستایی دارد؟
- در سکونتگاه‌های روستایی خوزستان چه فضاهایی به عنوان بستر آیین‌های جمعی و تعاملات اجتماعی قابل شناسایی است؟

پیشینه تحقیق

عدم توجه به بافت روستایی و مغفول ماندن از آن، همچنین عدم مطابقت و همخوانی سیر تحولات جوامع شهری با روستایی مشکلات عدیده‌ای را در این رابطه موجب گردیده است. به‌واقع "یکی از اصلی‌ترین میدان‌های مشارکت عمومی زمینه‌های فرهنگ و هنر، شکل دادن به محیط زندگی (یا معماری و شهرسازی) است و این مشارکت به نحوی است که

امکان جلوگیری از آن و یا هدایت کامل آن نمی‌باشد بلکه تنها می‌توان در شدت و ضعف این مشارکت و تأثیرات آن موثر بود (نقی‌زاده، ۱۳۸۵: ۵۰۱).

انسلم و همکاران (۲۰۲۵) در پژوهشی با عنوان «مطالعه تأثیر فرهنگی زندگی مشترک توسط ساکنان بومی در جوامع روستایی درون شهر آبوجا» به بررسی اهمیت فرهنگی و تأثیرات زندگی اجتماعی در میان ساکنان بومی در پایتخت نیجریه می‌پردازد. این پژوهش با بررسی سبک زندگی و تعاملات اجتماعی به شناسایی ارزش‌های فرهنگی در جوامع عمومی این منطقه پرداخته است. مقاله همچنین به تبیین تأثیرگذاری فرهنگ بر زندگی اجتماعی و حفظ هویت بومی پرداخته است. ساران و همکاران (۲۰۲۴) در پژوهشی با عنوان «سرمایه اجتماعی جامعه در مدیریت جنگل روستای سیمنو-منوک» سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از منابع می‌داند که توسط افراد و جوامع در تعاملات اجتماعی و ساخت جامعه استفاده می‌شود و به دو دسته ساختاری و شناختی تقسیم‌بندی گردید که بخش شناختی دربرگیرنده ارزش‌ها، نگرش‌ها و باورهاست.

مولیادی و همکاران (۲۰۲۴) در پژوهشی با عنوان «ارزش‌های آموزشی اسلامی در سنت پاتوق: فرهنگی محلی از روستای کوتا، لامبک مرکزی» به بررسی ارزش‌های آموزش دینی اسلامی در سنتی به نام «پاتوق» می‌پردازد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد ارزش‌های آموزش اسلامی به توسعه شخصیت و درک معنوی جامعه کمک می‌کند و این موضوع بر ادغام ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی در آموزش اسلامی تأکید دارد.

سونگ و همکاران (۲۰۲۴) در پژوهشی به ساخت روستاهای گردشگری در راستای اجرای استراتژی جدید شهری چین پرداخته است. این مطالعه به تعیین عوامل دخیل در زنده‌دلی فضاهای عمومی روستاهای گردشگری از منظر فعالیت‌های رفتاری انسانی برای تقویت زنده‌دلی فضاهای عمومی معطوف شده است که از این طریق زنده‌دلی فضاهای عمومی و طراحی فضاهای عمومی در سایر روستاها نیز فراهم می‌شود.

احمدی طباطبایی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «شناسایی عوامل مؤثر بر ایجاد تعاملات اجتماعی و امنیت عملکردی» به کاهش امنیت و تعاملات اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی پرداخته و درصدد شناسایی عوامل مؤثر بر ایجاد تعاملات اجتماعی و امنیت عملکردی همچنین تأثیر متقابل این دو بر یکدیگر است. مقاله همچنین به بیان عوامل عملکردی و عوامل ادراکی پرداخته و همبستگی هریک را با مقوله تعاملات اجتماعی بررسی نموده است.

سامه و باباخانی (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «مفهوم ارزش و مبانی سنجش آن در بافت‌های روستایی» به موضوع «ارزش» در بافت‌های روستایی پرداخته و تنوع این بافت‌ها را در رابطه با عوامل متعدد از جمله خصوصیات فرهنگی تلقی نموده است. مقاله با هدف دستیابی به نظام دسته‌بندی ارزش‌ها متناسب با زمینه بافت‌های روستایی و بازبینی معیارها و شاخص‌های ارزش مؤثر بر انتخاب، رویکردی حفاظتی مبتنی بر توسعه در بهسازی داشته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد در سنجش ارزش‌ها، گام نخست تعیین نمونه‌های واجد ارزش براساس شناسایی ارزش‌های ذاتی موجود در بافت‌های روستایی با هدف حفاظت می‌باشد.

کریمی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «روند جهانی شدن فرهنگ و تأثیر آن بر معماری روستایی» به مطالعه روند تحولات معماری خانه‌های روستایی پرداخته و با لحاظ نمودن فرهنگ محلی، به ویژگی‌های معماری سنتی و مدرن

و پیامدهای ناشی از این معماری‌ها اشاره نموده است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که تغییر در ساختار فضایی خانه سبب تغییراتی در کارکرد و الگوهای رفتاری شده است.

آغاجری و آقائی جوبنی (۱۴۰۳) پژوهشی با عنوان «هویت اجتماعی و اثرات آن در تهدید همبستگی اجتماعی محلات شهری (مطالعه موردی: بندر ماهشهر)» محله‌ها را در قالب واحدهای اجتماعی و فرهنگی قلمداد نموده و به بررسی تنوع هویت‌های اجتماعی و عوامل تهدید کننده همبستگی اجتماعی در سطح محلات ماهشهر پرداخته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد متغیرهای اجتماعی، ارتباط بیشتری با عامل همبستگی داشته و قوم‌گرایی مهم‌ترین عامل تهدید کننده همبستگی اجتماعی است.

علی الحسینی (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «نقش سازمان‌های مردم نهاد و رهبران محلی در توسعه روستایی، نمونه موردی: بندر لافت» با اشاره به مقوله مشارکت مردم در طرح‌های توسعه‌ی روستا، از آنجا که مردم به عنوان ذی‌نفعان و مخاطبین اصلی طرح‌های عمرانی هستند همکاری و مشارکت آنها در سایه‌ی توجه به ویژگی‌های حاکم بر جامعه‌ی روستایی به ویژه انسجام اجتماعی، غنای فرهنگی و ظرفیت‌های کالبدی را به عنوان راهبرد اصلی معرفی می‌نماید. همچنین با اشاره به محدود شدن مشارکت‌ها در قالب شعار (و نه در عمل)، توجه به نیازهای مردم روستا را موجب مشارکت، همدلی، همبستگی و نیز زمینه‌ساز توسعه روستایی دانسته و محقق شدن این امر را در گرو شناختی می‌داند که جز با نگاه دقیق در مقیاس محلی و خرد قابل دستیابی نیست.

مبانی نظری

اگر روستا را به لحاظ فرهنگی جامعه‌ای سنتی بدانیم که فرهنگ ساده‌ای در آن حکمفرماست (سرتیپی‌پور، ۱۳۸۸: ۲) بدیهی است که چرایی و چگونگی برخورد یا عدم برخورد صحیح با پارامترهای حاکم بر آن، سیمای بافت روستایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. اینکه طراحان بر نظام اجتماعی روستا چه میزان اشراف دارند؟ بافت روستا که می‌بایست بافتی هماهنگ با محیط طبیعی، فرهنگی و اجتماعی باشد در چه جایگاهی واقع شده است؟ و آیا این سلیقه‌ی من‌طراح است که می‌بایست ملاک عمل باشد، یا بهتر است سیمای روستا را به اهل روستا بسپاریم؟ و اگر غیر از این دو راهکاری هست، چگونه می‌بایست تبیین، تدوین و اجرا شود؟ اینها همه سؤالاتی است که اگر امروز بدان پرداخته شود، بهتر از فردایی خواهد بود که سرشار از ابهام و اشتباه است. در واقع "نگرش مناسب به میراث فرهنگی روستاها می‌تواند پتانسیل و محرک مناسبی برای توسعه‌ی اجتماعی و اقتصادی و الگویی برای حفظ هویت کالبدی آنها باشد (سرتیپی‌پور، ۱۳۸۸: ۲۳). اگرچه وجوه تمایز جوامع شهری و روستایی اغلب بر کسی پوشیده نیست اما ضوابط حاکم بر جوامع روستایی همان ضوابط، دستورالعمل‌ها و سرانه‌های شهری می‌باشد؛ حال آنکه دو روستا در نزدیکی هم می‌توانند خواسته‌هایی جدا از هم داشته باشند. هنگامی که در تعاریف یاد شده از طرح‌های هادی روستایی، به عنوان "تجدید حیات و هدایت روستا به لحاظ اجتماعی، اقتصادی و فیزیکی (شیعه، ۱۳۷۵: ۹۴) سخن به میان می‌آید اغلب فراموش می‌شود که این طرح‌ها هنگامی مؤثر واقع می‌شوند که نسخه‌ای بومی برای مردم ارائه دهند. "در واقع روستای مطلوب، پیوند نزدیکی با فرهنگ و ویژگی‌های جامعه‌ی روستایی دارد (سرتیپی‌پور، ۱۳۸۸: ۵۶).

آنچه در طراحی بافت کالبدی روستاها (به‌ویژه بافت با ارزش روستایی) می‌بایست مورد توجه طراحان قرار گیرد این نکته است که مردم روستا اگر بخواهند جامعه‌ای مشابه با جوامع شهری داشته باشند، بدیهی است که به شهر روی می‌آورند تا به نوع کامل‌تری از آن دست یابند. باید پذیرفت که مواجهه با بافت روستایی، راهکاری بومی و از جنس روستا را می‌طلبد. همچنین نباید از نظر دور داشت که بافت روستاها پیش از آنکه متولی جهت سامان‌دهی داشته باشد میراث گران‌بها کم نداشته که تاکنون نیز به عنوان بستر زندگی و تعاملات اجتماعی مورد استفاده قرار می‌گیرد. لذا بازخوانی و بازشناسی این عرصه‌ها می‌تواند با حفظ پیوستگی فرهنگی و کالبدی، به عنوان الگوی برانگیزاننده‌ی مناسبی در مشارکت خود خواسته‌ی روستاییان در طراحی بافت با ارزش روستایی مورد توجه قرار گیرد. چارچوب نظری این مقاله بر مبنای مشاهدات و مطالعات با تحلیل روابط فرهنگی و اجتماعی و تعاملات آیینی مردم در بستر بافت روستا، به مقوله گذر از فضاهای جمعی به خاطرات جمعی پرداخته است. به واقع، گذر از فضاهای جمعی و شکل‌گیری خاطرات جمعی است که افراد را به مشارکت در حفظ و حیات بافت پیوند می‌دهد. همچنین به این نکته خواهد پرداخت که شکل‌گیری خاطرات جمعی در بافت روستایی خوزستان، محدود به فضا یا کالبدی خاص نبوده بلکه موضوعی است که در هر نقطه از این بستر جریان دارد. جدول ۱ بیانگر دیدگاه صاحب‌نظران و اندیشمندان پیرامون فرهنگ و تعاملات اجتماعی است.

جدول ۱. دیدگاه صاحب‌نظران و اندیشمندان پیرامون فرهنگ و تعاملات اجتماعی

صاحب‌نظر / اندیشمند	خلاصه دیدگاه
محمد نقی زاده	فرهنگ واجد مراتبی است که از جمله‌ی آن می‌توان به ارتباطات انسانی اشاره نمود.
ادوارد تی هال	ادراک جنبه‌ای فرهنگی داشته و بر چگونگی احساس تاثیرگذار است..
یورگ کورت گروت	فرهنگ ساختار ارزشی نظام اجتماعی را منعکس می‌کند.
کوبین لینچ	از این میان عوامل پنج گانه (راه، لبه، محله، گره و نشانه)، گره با مقوله تعاملات اجتماعی مرتبط است.
اموس راپاپورت	مسکن پدیده‌ای فرهنگی و متأثر از محیط فرهنگی است.
ویتگنشتاین	مرزهای زبان من، نشانگر مرزهای جهان من‌اند
اردلان و بختیار	درک انسان از فضای اجتماعی و شخصی تبیین‌کننده استفاده‌ی او از فضا است
کریستوفر الکساندر	هویت هر مکان از استمرار رویدادها در آن حاصل می‌شود.
کلر کوپر مارکوس	ارتباط هر فرد به جامعه با نمودهایی از جمله مکان ورودی خانه در فرهنگ‌های مختلف مرتبط است
جان لنگ	چگونگی ارتباط در یک فضا مبتنی بر پیشینه‌ی فرهنگی افراد است

مأخذ: نگارنده

خاطرات جمعی

"خاطره جمعی از موضوعات بنیادینی است که در عین حالی که به نوعی به هویت مکان اشاره دارد، با وحدت جامعه (یا بخش‌هایی از آن) ارتباط دارد و در حقیقت به وحدت جامعه و مراتبی از هویت مثل هویت جمعی، هویت تاریخی، هویت فرهنگی، هویت دینی، هویت ملی و هویت فردی انسان (جامعه و فرد) مربوط می‌شود (نقی‌زاده، ۱۳۸۶: ۳۵۶-۳۵۷). مشارکت افراد در فعالیت‌های آیینی واجد معنا و استمرار آن در بستر فضاهای جمعی، به شکل‌گیری خاطرات جمعی

خواهد انجامید. به بیان دیگر، خاطرات جمعی از استمرار فعالیت‌های واجد معنا در فضاهای جمعی حاصل می‌شود. این تعبیر جایگاه معانی انسجام‌بخش در گذر از فضاهای عمومی به فضاهایی که بستر شکل‌گیری خاطرات جمعی باشد را تبیین می‌نماید. "تری فارل" بناها و مجموعه‌های تاریخی را گنجینه‌ای از اعتقادات و خاطرات نسل‌های گذشته می‌داند و مداخله در آن را امری مردم‌گرا و مشارکت محور می‌انگارد (حبیبی و مقصودی، ۱۳۹۳: ۶۶).

"کریستوفر الکساندر" در بیان "راه جاودانگی"، به مفهوم "کیفیت بی‌نام" اشاره داشته و بر این باور است که "هر نظامی تا وقتی که وحدت درونی دارد واجد این کیفیت است و هرگاه دچار تشتت شود آن را از دست می‌دهد" (الکساندر، ۱۳۹۰: ۳۷). "راپاپورت" نیز خانه‌ها، مجتمع‌های زیستی و سایت‌ها را حاصل نظام فرهنگی و جهان‌بینی واحدی می‌داند که بر اثر آن جزئی از یک نظام واحد خواهند بود و با برشمردن مثال‌هایی به این نکته اشاره می‌کند که تا زمانی که تغییرات درون یک نظام از ارزش‌های مشترک برخوردار باشد نتایج خوبی را به همراه خواهد داشت و هنگامی که این ارزش‌های مشترک از میان بروند یا تضعیف گردند، همان رفتارها باعث آشفتگی خواهد شد (راپاپورت، ۱۳۹۲). لذا آنچه در شکل‌گیری خاطرات جمعی نقش موثر دارد، برخورداری از ارزش‌های مشترک، همچنین وحدت و انسجام در فعالیت‌هایی است که در بستر فضاهای جمعی شکل می‌گیرد. در نوزدهمین اجلاس یونسکو (۱۹۷۶) توصیه‌نامه‌ای موسوم به توصیه نامه ناپروبی با هدف تدوین نظام ویژه‌ای برای حفاظت از مراکز تاریخی و قدیمی مطرح گردید که شکل‌گیری گروه‌های مشورتی متشکل از مالکان و ساکنان، مقاومت در مقابل تغییر الگوی سکونت ساکنان منطقه و مشارکت مردم بومی از اصول پیشنهادی آن بود (حبیبی و مقصودی، ۱۳۹۳).

موضوع مشارکت مردمی همچنین در بیانیه ترینیدا (۱۹۸۲)، بیانیه درسدن (۱۹۸۲) و بیانیه لوزان اجلاس عمومی یونسکو (۱۹۹۰) برای جوامع شهری و روستایی مطرح شده است. سند نارا (۱۹۹۴) که با همکاری یونسکو، ایکوموس و ایکروم تهیه شده است، حفاظت برای برجسته‌سازی خاطرات جمعی در شهر و روستا را به عنوان یک اصل دانسته و احترام به تنوع فرهنگی جوامع را یک ارزش می‌انگارد (حبیبی و مقصودی، ۱۳۹۳). آنچه در این بیانیه‌ها به عنوان نقطه مشترک شناخته می‌شود توجه به مشارکت ساکنین بافت و لحاظ نمودن خاطرات جمعی ساکنین در مداخلات بافت کالبدی شهر و روستا است؛ موضوعی که پرداختن به آن نقش مؤثری در بهبود وضعیت و ارتقای کیفیت فضاهای بافت روستایی خواهد داشت.

آیین‌های جمعی

"چالز جنکز" هدف از مداخله در بافت تاریخی را زنده کردن باورها و تصورات محلی دانسته و به گذار از شعور ملی به هویت محلی معتقد است. "کوین لینچ" نیز با تاکید بر حفظ ارزش‌های لمس ناشدنی، به ضرورت نگهداری مجموعه‌های باارزش که دارای معنا و هویت هستند اشاره داشته و مرمت بافت و بنا را امری آیینی و تداومی می‌داند (حبیبی و مقصودی، ۱۳۹۳). لذا آنچه می‌تواند به نگرشی صحیح پیرامون طراحی فضاهای جمعی در روستا بیانجامد بهره‌گیری از آیین‌هاست. "در واقع، آیین انسان را بر آن می‌دارد که حدود خویش را اعتلا بخشد و خود را هم‌تراز خدایان و قهرمانان ببیند" (اکرمی، ۱۳۸۹: ۳۲). آدمی از این منظر بی‌آنکه دعوت شده باشد به مشارکت در اجرا، حفظ و انتقال آن به نسل‌های

بعد مبادرت می‌ورزد و این همان چیزی است که به جاودانگی و ماندگاری یک اثر می‌انجامد. آدمی در پرتو آیین‌های جمعی است که هویت می‌یابد، شناخته می‌شود و دیگر پذیرای نگرش‌های سطحی نشده و محیط پیرامونش را نادیده نمی‌انگارد. محیط ساخته شده برای مردم معانی بالقوه نمادین زیادی دارد. تشخیص این معانی، خودآگاه و ناخودآگاه در احساسات مردم نسبت به محیط و نسبت به خودشان اثرگذار است. علاوه بر این، هویت یافتن با معانی نمادین محیط ساخته شده احساس تعلق مردم را به یک گروه اجتماعی یا یک مکان افزایش می‌دهد (لنگ، ۱۳۸۶: ۲۳۰) به این ترتیب است که بهره‌گیری از آیین‌ها در هویت بخشی به بافت‌های روستایی و محیط‌های انسان‌ساخت اهمیت می‌یابد. اگر هویت را به عنوان احساسی دانست که انسان نسبت به حیات روانی خویش دارد، می‌توان با تعمیم آن بر جامعه، هویت جمعی را تحت تأثیر قرار داد. "هویت جمعی از مهمترین وجوه هویت است که به هویت اجتماعی نیز تعبیر می‌شود. هویت اجتماعی (جامعه، ملت) با توجه به باورها، مشترکات تاریخی، اهمیت و تعلق به مکان، آرمان‌ها، نژاد، فرهنگ و دین تعریف می‌شود (نقی‌زاده، ۱۳۸۴: ۴۷). پرداختن به مواردی که این هویت اجتماعی را به شکل صحیح بازشناسی نماید، ضرورتی مغفول مانده در طراحی فضاهای عمومی است.

اگرچه امروزه آب و جارو کردن جلو درب خانه، نشستن زنان همسایه عصرها دور هم جلوی خانه، رفت و آمدهای همسایگی‌ها و بسیاری موارد از این دست، به ظاهر موضوعاتی قدیمی و تکرار نشدنی است اما بازخوانی صحیح و هماهنگی این مبانی با زندگی امروزی، بی‌شک به باز زنده‌سازی آنها می‌انجامد. در صورتی که آن انسان به فضای جلوی خانه، به چشم "پیاده‌رو" می‌نگریست به آب و جاروی ترددگاه عابرین نمی‌پرداخت و خود را ملزم به این امر نمی‌دانست؛ اما دیدگاه دیگری هست که جلوی خانه را نیز عرصه‌ای برای تعاملات اجتماعی می‌انگارد؛ جایی که می‌توان نشست، به گفتگو پرداخت و بسیاری فعالیت‌های دیگر که متناسب با نوع آن فضا شکل می‌گیرد. این دیدگاه خود را در مقابل فضایی که برایش معنا دارد بی‌تفاوت نمی‌انگارد و حتی اگر متولی برای ساماندهی آن نباشد، خود به این امر مبادرت می‌ورزد. "اگر قبول کنیم که انسان به عنوان یک گونه، دارای ویژگی‌های خاصی است، تداوم رفتاری خاص در طی زمان، خود دلیل بر وجود فلسفه‌ای خاص برای این رفتار می‌باشد" (راپاپورت، ۱۳۸۵: ۴۱۰). لذا مطالعه و شناخت کافی نسبت به تعاملات اجتماعی و آنچه مردم طی سالیان متمادی و طی نسل‌های مختلف به اختیار خویش و از روی میل بدان اهتمام داشته‌اند می‌تواند این اصول پایدار و مشترک را به نحوی شایسته تبیین نماید.

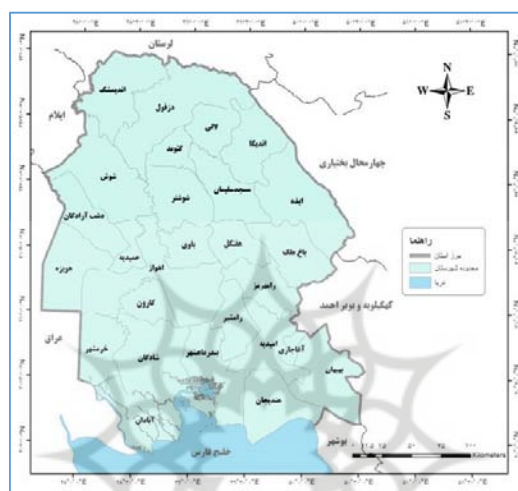
روش‌شناسی تحقیق

مقاله حاضر به روش ترکیبی از روش توصیفی - تحلیلی و مطالعات پیمایشی است. مطالعات پیمایشی بر اساس مشاهدات و بررسی‌های صورت گرفته در قالب رویکردهای نوین و پروژه‌های بافت باارزش روستایی بوده و مبتنی بر مطالعات مکتوب و کتابخانه‌ای می‌باشد. جامعه مورد مطالعه شامل کلیه روستاهای بافت باارزش استان خوزستان بوده که ضمن بررسی تعاملات اجتماعی، در قالب دسته‌بندی‌های مربوطه جمع‌بندی شده است.



معرفی منطقه مورد مطالعه

استان خوزستان با مساحت ۶۴۰۷۵ کیلومتر مربع بین ۲۹ درجه و ۵۷ دقیقه تا ۳۳ درجه و ۵۷ دقیقه عرض شمالی از خط استوا و ۴۷ درجه و ۴۰ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۳۳ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ در جنوب غربی ایران قرار دارد و از شمال با استان لرستان، از شمال شرقی و مشرق با استان‌های چهارمحال و بختیاری و کهگیلویه و بویراحمد، از جنوب شرقی با استان بوشهر، از جنوب با خلیج فارس و از مغرب با کشور عراق هم‌مرز است (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی خوزستان، ۱۳۹۹: ۳) (شکل ۱).



شکل ۱. نقشه استان خوزستان

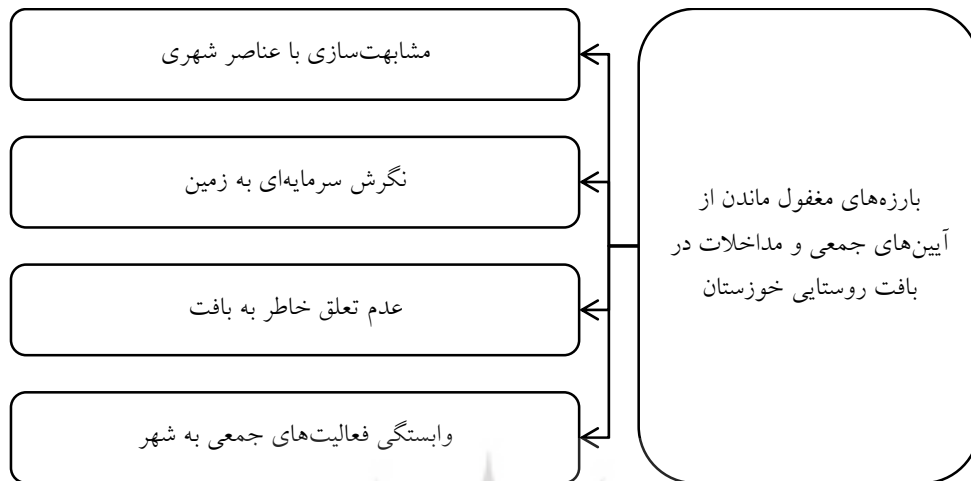
مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی خوزستان

بحث و یافته‌ها

مغفول ماندن آیین‌های جمعی در بافت روستایی

بافت روستایی خوزستان ارتباط معناداری با آیین‌های جمعی دارد و مشارکت مردم در حفظ و ارتقای کیفیت فضاهای عمومی که بستر اینگونه تعاملات هستند، نسبت به دیگر بخش‌های بافت به خوبی قابل تشخیص است. هرگونه برنامه‌ریزی، طراحی و فعالیت اجرایی در فضاهایی که به عنوان بستر مراسمات آیینی و تعاملات اجتماعی شناخته می‌شود اغلب همراه با حساسیت، اظهار نظر، مقاومت (در صورت عدم پذیرش طرح) و مشارکت (در صورت پذیرش آن) از سوی ساکنین و مخاطبان بافت است. هنگامی که بافت روستا بر مبنای هندسه‌ی شهری و به تبع آن ارزش بخشیدن به برخی قطعات مسکونی و کاستن از رونق برخی دیگر، دو یا چندقطبی شده و مبدل به مرغوب و نامرغوب می‌گردد، دیدگاه ساکنین بافت نیز با این الگو خود را تطبیق خواهد داد. دیدگاهی که می‌انگارد آنچه تاکنون بوده را کنار گذاشته و مشابهت‌سازی با آنچه را که گاه باور ندارد در پیش گیرد. این استمرار در شبیه‌سازی، به تدریج باورپذیری آن را برای ساکنین بافت در پی داشته و حساسیت‌ها، مقاومت‌ها و مشارکت‌ها نسبت به حفظ و حیات بافت را به بی‌تفاوتی، بی‌مسئولیتی و مداخلات

نامناسب مبدل خواهد کرد. آنچه در بررسی روستاهای خوزستان از حیث مغفول ماندن آیین‌های جمعی طی سالیان متعدد انباشت شده و برخی مداخلات نیز بدان دامن زده است را در چهار عنوان می‌توان دسته‌بندی نمود (شکل ۲).



شکل ۲. بارزه‌های مغفول ماندن از آیین‌های جمعی و انباشت مداخلات در بافت روستایی خوزستان؛

مأخذ: نگارنده

الف- الگوبرداری و مشابهت‌سازی با عناصر شهری

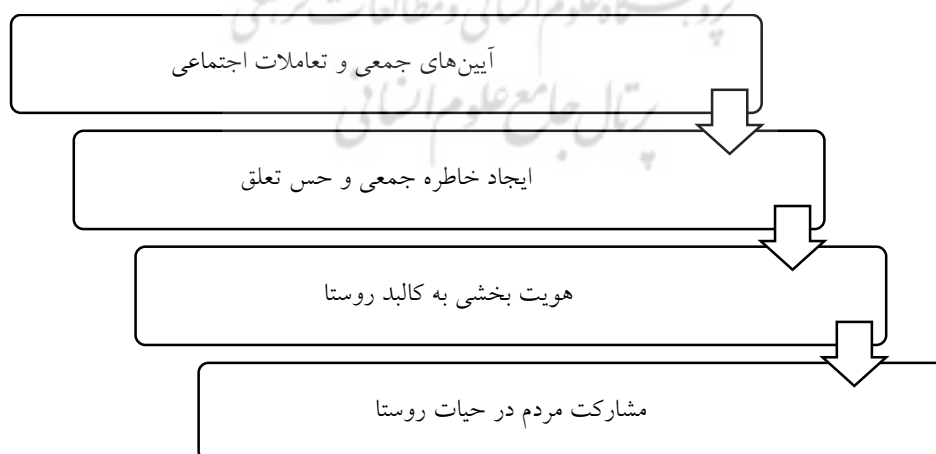
هنگامی که تعاملات اجتماعی و آیینی در بافت روستایی مورد غفلت قرار گیرد به دلیل عدم احساس نیاز به آنها، فضایی نیز مطالبه نخواهد شد و نیازهای ساکنان بافت که می‌توانست با بهره‌گیری از اصالت و هویت موجود باشد به سمت الگوبرداری‌هایی سطحی و مشابهت‌سازی با عناصر وارداتی از شهرها سوق داده می‌شود. مثال بارز این امر خیابان‌های عریض، بلوارها، فلکه‌ها، مصالح مورد استفاده و اعلام نیاز مسئولین محلی و رویکردهای مطالعاتی مشاوران طرح هادی روستایی می‌باشد. باید توجه داشت که این موضوع با هم‌افزایی در گریز از هویت بومی، هر یک بر دیگری موثر است. به عبارت دیگر هنگامی که دریافت‌های معناداری از بافت و ساکنان روستا در مطالعات طرح‌های هادی و بافت‌باارزش روستایی وجود نداشته باشد، این طرح‌ها نیز با ارائه‌هایی متفاوت و گاه متناقض با آنچه که باید باشد به خیابان‌کشی‌ها (شکل ۱)، تعریض‌های گسترده و نمادهای ناهمگن با پیشینه‌ی بافت مبادرت می‌ورزد؛ موضوعی که اگر از مشکلات اجرایی و معارضات آن صرف‌نظر شود اما از تغییراتی که در معنای بافت ایجاد می‌کند نمی‌توان به سادگی گذر کرد: تقاطعی که می‌تواند محل دیدارها باشد به چهارراهی برای ماشین‌ها مبدل می‌گردد؛ گشودگی با کارکرد بازی امن کودکان و نشستن ساکنین در ساعاتی از شبانه‌روز، جای خود را به فلکه‌ای جهت ایجاد فضای گردش ماشین‌ها خواهد داد. در این حالت و در سایه فقدان عوامل مؤثر بر روستا از گذشته تا به امروز، پذیرش هر نگرشی از سوی ساکنین دور از انتظار نیست و مشابهت‌سازی با شیوه و عناصر شهری از جانب متولیان، مشاوران و برنامه‌ریزان به عنوان جایگزینی برای هویت بومی روستا تلقی خواهد شد.

ب- نگرش سرمایه‌ای، جایگزین نگرش معیشتی به زمین

این موضوع اغلب در روستاهای مستعد به لحاظ موقعیت قرارگیری و مجاورت با شهرها یا وجود پتانسیل‌های گردشگری، اقتصادی و... شکل می‌گیرد. مصداق بارز آن درخواست‌های متمایز از رشد طبیعی روستا، جهت تغییر کاربری زمین و تفکیک پلاک‌های مسکونی به قطعاتی کوچکتر است. در نگرشی که زمین را محل ارتزاق و معیشت در سایه‌ی لطف الهی می‌داند و با شناخت ارزش‌های جمعی و مراسمات آیینی به زندگی می‌پردازد اختصاص بخشی از درآمد یا زمین در جهت این ارزش‌ها امری پسندیده و آشناست؛ گاه این مشارکت بدون نیاز به ارگانی خاص و توسط اهالی صورت می‌گیرد و گاه به دلیل فقدان تمکن مالی یا تخصص لازم، این موضوع با مشارکت ارگان‌های متولی خواهد بود. نقطه مقابل این امر، نگرش سرمایه‌ای محض به موضوع زمین است. در این نگرش نه تنها به تعاملات اجتماعی و مشارکت در این زمینه گرایشی وجود ندارد، بلکه به منظور اختصاص بخشی از زمین‌های روستا که طبق ضوابط به عنوان کاربری‌های عمومی (همچون کاربری آموزشی و درمانی) و در جهت رفاه همان ساکنین است نیز تمایلی نشان داده نمی‌شود.

ج- عدم تعلق خاطر به بافت

هنگامی که خاطره‌ای از گذشته و درکی از امروز در ذهن ساکنین نباشد، پیرامون آینده، انگاره و خواسته‌ای وجود نخواهد داشت. آنچه در روستاهای واجد تعلق خاطر می‌توان مشاهده کرد مشارکت در تعیین حیات و سرنوشت روستاست؛ آنها برای این مشارکت کسب اجازه نمی‌کنند و خود را صاحبان اصلی بافت می‌دانند چرا که بخشی از زندگی آنها در عرصه‌های جمعی بافت جریان دارد. مطالبه از تصمیم‌گیرندگان، اظهار نظر در امور بافت و نظارت آنها در حین اجرا در کنار عوامل اجرایی از جمله‌ی این مصادیق است. باید توجه داشت هرگاه ساکنین بافت خود را در حد بهره‌بردار محض تنزل داده و رویکردی خنثی در مواجهه با آن در پیش گیرند علاوه بر خود، بافت را نیز در انزوا فرو خواهند برد. این انزوا در کنار غفلت از آیین‌هایی که خاطرات جمعی را ایجاد می‌نماید، عدم تعلق خاطر به بافت را موجب می‌شود.



شکل ۳. نقش آیین‌های جمعی و تعاملات اجتماعی در مشارکت روستاییان

مأخذ: نگارنده

در واقع آیین‌های جمعی و تعاملات اجتماعی باعث ایجاد خاطرات جمعی و حس تعلق به روستا شده، به بافت معنا می‌بخشد و به عنوان بخشی از هویت آن شناخته خواهد شد. ساکنین بافت از آنجا که این خاطرات را به عنوان بخشی از هویت خود می‌انگارند، در حفظ و حیات آن (بی‌آنکه فراخوانده شوند) مشارکت می‌نمایند و به آیین‌ها و تعاملات اجتماعی مبادرت می‌ورزند (شکل ۳). اما در روستاهایی که تعاملات اجتماعی در میان ساکنین آن جایگاهی ندارد، خاطره‌ای جمعی نیز شکل نخواهد گرفت تا بتوان تأثیری از آن را بر بافت متصور شد.

د- وابستگی فعالیت‌های جمعی روستا به شهر

عدم شناخت طراحان و برنامه‌ریزان نسبت به تعاملات اجتماعی و فقدان برگزاری چنین تعاملاتی در بافت روستا، به وابستگی این فعالیت‌ها به مراکز جمعیتی شهری منجر خواهد شد. این وابستگی به نحوی متفاوت از مهاجرت روستاییان به شهر است. بدین معنا که روستاییان در بافت روستا اقامت داشته اما مراسمات، اعیاد و هرگونه تعاملات اجتماعی را همسو با مردم شهر در کالبد یا فضاهای شهری انجام می‌دهند. روستاهایی که در مجاورت شهرها قرار دارند بیشتر تحت تأثیر این موضوع قرار می‌گیرند. این نگرش، کالبد زنده و پویای روستا را از روح تهی کرده و در سطح توده‌ای با اجزای ثابت و متحرک تنزل می‌دهد.

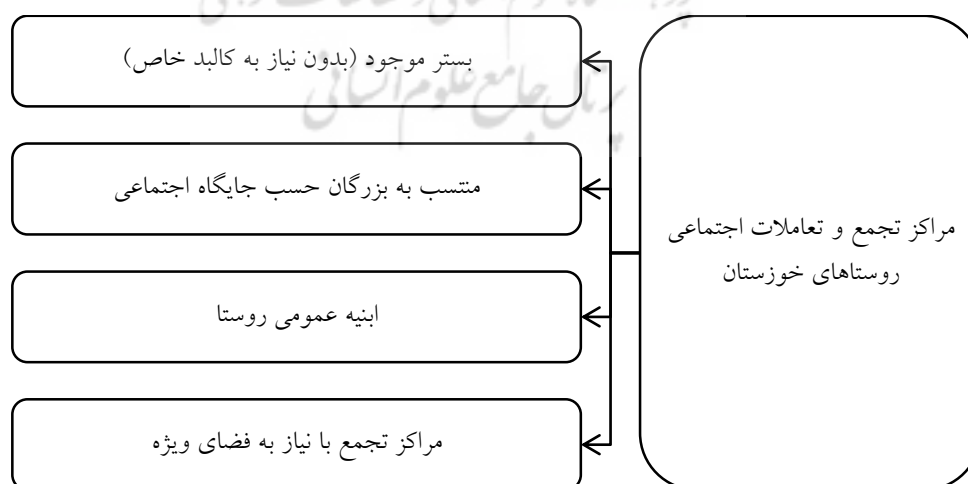
گذر از فضاهای عمومی به خاطرات جمعی

لوکوربوزیه در زمانی گفت: "انسان‌ها همه دارای نیازهای مشترک‌اند" این فرض که مدل‌های طراحی محیط انسان‌ساخت را می‌توان در تعداد معینی از نظریه‌های عمومی و کلی خلاصه کرد، یک اشتباه فاحش خواهد بود ... در واقع "ما به آنچه می‌شناسیم عادت داریم. جدایی از ارزش‌ها بویژه اگر عمده باشد می‌تواند بسیار تنش‌زا باشد (لنگ، ۱۳۸۷، ص ۲۹). شاید امروزه بیشتر طراحان با این نظریه موافق باشند که نیازهای مشترک انسانی، الزاماً پاسخ مشترکی ندارند اما در فرآیند طراحی اغلب این موضوع فراموش شده و به دلیل عدم پذیرش فضاهای طراحی شده توسط ساکنین، اینگونه فضاهای جایگاهی در تعاملات اجتماعی نخواهند داشت. اگر به عرصه‌ی عمومی به عنوان بستری جهت ظهور و بروز رفتارهای اجتماعی بنگریم، طراحی را با سوالی تازه مواجه نموده‌ایم: چگونه به رفتارهای اجتماعی مشترکی دست یابیم که دستخوش تغییرات گاه و بی‌گاه انسان تنوع‌طلب نشود؟ یک رویکرد مبنای تصمیم‌گیری را طراح دانسته و او را کانون توجه به چرایی و چگونگی مداخله در بافت می‌داند. دیدگاه دیگر اما "مردم" را به عنوان استفاده‌کنندگان اصلی در فضاهای عمومی، محور طراحی قرار داده و در این راستا رفتارهای اجتماعی ساکنین بافت را مورد توجه قرار می‌دهد. در رویکرد اول، طراح یا کارفرمای تأثیرگذار، طرح را به شیوه‌ی مورد نظر جهت‌دهی می‌کند. در دیدگاه دوم اما توجه طراح معطوف به رفتارهای اجتماعی، فرهنگی و... ساکنین بافت است و با لحاظ نمودن این رفتارها، طرح شکل می‌گیرد. توجه به این نکته که آیا رفتارها (ی‌شناسایی شده توسط طراح) دارای ثبات و اصالت وجودی‌اند یا گذرا و سطحی، موضوع دیگری است که مورد مذاقه قرار خواهد گرفت. عدم دیدگاه صحیح دو سویه میان طراحان و استفاده‌کنندگان بافت، مطلوبیت و پاسخ‌دهی محیط را کاهش می‌دهد. ما به آنچه می‌شناسیم عادت داریم و تعدی از آن برایمان به‌سادگی قابل قبول نیست. تمایل داریم آنچه بداعت دارد، هم‌نشینی مطلوبی با آموخته‌های ما داشته باشد. حلقه‌ی مفقود در طراحی فضاهای جمعی،

عدم توجه به خاطره‌انگیز بودن فضاهاست. طرحی که ارائه می‌شود بی‌آنکه به سابقه‌ی جمعی و خاطرات مشترک مردم آن منطقه توجه داشته باشد سعی می‌کند تا فضای ذهنی طراح را متجلی سازد. اگر طراح خواست، به فرهنگ، آداب و سنن می‌نگرد (آن هم از دریچه‌ای که می‌خواهد یا می‌شناسد) و اگر نخواست با الهام از تصورات ذهنی‌اش به طراحی می‌پردازد. اینجاست که بهتر می‌توان سخن "هارولد پروشانسکی" روانشناس محیط، را دریافت که می‌گوید: من بر این باورم که بیشتر معماران، طراحان و برنامه‌ریزان انبوهی "پالایش نشده" از اطلاعات و عقاید مردم در مورد فضای کالبدی و سازماندهی آن را دارند که هنوز نظم نیافته است (به نقل از: لنگ، ۱۳۸۶: ۱۹) در صورتی که در طراحی فضاهای عمومی می‌بایست، هدف زمینه‌سازی ظهور و بروز تعاملات اجتماعی باشد تا خاطرات جمعی شکل گیرد. نکته حائز اهمیت آنکه در تعاملات اجتماعی، اگر آداب، سنن و آیین‌های بومی ملاک توجه باشد کمتر دستخوش تغییرات جریان‌های سطحی قرار می‌گیرد، چرا که در لایه‌های زیرین تعاملات اجتماعی نهادینه شده است.

مراکز تجمع و تعاملات روستاهای خوزستان

بافت روستایی خوزستان در باب تعاملات اجتماعی و آیین‌های جمعی نکات قابل تأمل فراوان دارد. نکته حائز توجه در مطالعات بافت کالبدی روستاهای خوزستان، فضای اختصاص یافته به تعاملات اجتماعی و آیینی روستاییان است. "حبیبی" با مطالعه پیرامون بافت روستایی خوزستان معتقد است که "تجمع در میان روستاییانی که ریشه‌ی عشیرتی دارند طبیعتی ویژه دارد. در میان ایشان همبستگی خونی و قبیله‌ای که به صورت تشکیل مجامع ظاهر می‌شود مستحکم است و آیین‌های آن اگرچه غالباً مکان خاصی را طلب نمی‌کند اما پابرجاست" (مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، ۱۳۶۴: ۱۴۸). لذا وجود تعاملات اجتماعی در بستر موجود، از شاخصه‌های قابل تأمل در بافت روستایی خوزستان است. مراکز تجمع و تعاملات اجتماعی در روستاهای خوزستان متناسب با نوع فعالیت، حوزه‌ی نفوذ و گستره‌ی مربوط به آن را می‌توان در چهار گروه کلی دسته‌بندی کرد (شکل ۴) که در ادامه بدان پرداخته خواهد شد.



شکل ۴. دسته‌بندی مراکز تجمع سکونتگاههای روستایی خوزستان بر مبنای تعاملات اجتماعی

مأخذ: نگارنده

گروه اول- بستر موجود به عنوان مراکز تجمع (بدون نیاز به کالبدی خاص)

این گروه از مراکز تجمع، اغلب نقاط بافت روستاهای خوزستان را با دامنه‌ی پوشش محدود در بر می‌گیرد. دیدارهای روزانه و مراودات افراد با یکدیگر ساختار اصلی این تعاملات را شکل می‌دهد. تعاملات جمعی در این گروه نسبت به سایر گروه‌ها افراد کمتری را شامل شده و اغلب جهت‌دهی خاصی را در بر نمی‌گیرد و اهالی روستا با گذران امور در بستر بافت، بدون نیاز به کالبدی خاص، این تعاملات را شکل می‌دهند. ایستادن به گفت‌وگو کنار گذر، خبر گرفتن از رخدادهای مختلف در دیدارهای معابر و کوچه‌ها، نشستن مردان و زنان جلوی منازل و مغازه‌ها، دورهمی و بازی کودکان زیر سایه‌ی درختان از جمله‌ی این فضاهاست که اگرچه رخدادهای شاخصی را در ظاهر شکل نمی‌دهد اما زمینه‌ساز معنا بخشیدن به هر نقطه از بافت خواهد شد. در بیان تأثیر تعاملات روزمره بر معنا بخشیدن به بافت کالبدی و ایجاد حس تعلق می‌توان به سکونتگاه‌هایی اشاره کرد که علی‌رغم بافت جدید روستا (از حیث زمان)، به دلیل شناخت ساکنین از یکدیگر در محل جدید نیز مراودات و تعاملات اجتماعی در بستر متعارف و معمول بافت ادامه یافته است. روستای "شاکریه" دشت آزادگان که به دلیل موضوع امنیت روستا از خطرات طغیان رودخانه کرخه به محل جدید منتقل گردید (شکل ۵) و شهرک عشایری "سرگچ" رامهرمز که با توجه به تغییر شیوه زندگی و معاش جهت اسکان عشایر اختصاص داده شد از جمله این مصادیق است. در نقطه مقابل اما می‌توان به شهرک‌های پس از جنگ تحمیلی جهت سامان‌دهی سکونتگاه‌های مناطق جنگ زده (از طریق تجمع دو یا چند سکونتگاه) اشاره کرد که اسکان جمعیت به شکل پراکنده، عدم شناخت افراد نسبت به یکدیگر و بی‌بهره ماندن ساکنین از دیدارهای اولیه را موجب گردید. نمونه بارز این موضوع "شهرک سوم" خرمشهر است که فرآیند اسکان در آن دو دهه به طول انجامید (شکل ۶).



شکل ۵. جابجایی روستای "شاکریه" به دلیل خطر طغیان رودخانه کرخه

مآخذ: نگارنده

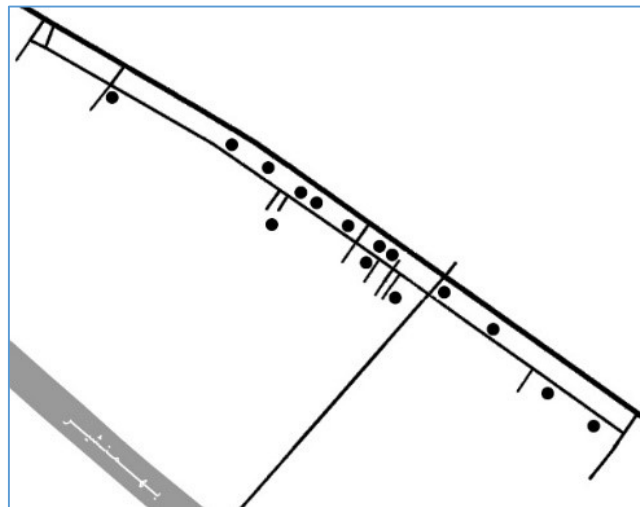


شکل ۶. پراکندگی بافت کالبدی شهرک سوم خرمشهر

مأخذ: www.maps.google.com

گروه دوم- مراکز تجمع متناسب به بزرگان بر حسب جایگاه اجتماعی

نظام اجتماعی حاکم بر روستاهای خوزستان با مقوله شیوخ و بزرگان در هم آمیخته است. همسویی قابل توجهی میان اعضای طوایف در توجه، احترام و پاسداشت آیین‌ها و رسوم وجود داشته و هر عشیره، طایفه و خاندان پرچم مخصوص به خود را دارد. از جمله‌ی این فضاها می‌توان مضیف شیوخ و مهمان‌خانه‌ی کدخدایان را عنوان کرد که بستری جهت اتحاد، همبستگی میان افراد و تعلقات خاطر است. دامنه‌ی پوشش این گروه از فضاها به مراتب بیشتر از گروه اول بوده و تا محله، طایفه و ارادتمندان به بزرگان را در بر می‌گیرد. میزان پیوستگی میان فضا و تعاملات نیز در این حالت بیشتر از گروه اول است و این گرد هم آمدن‌ها همراه با حفظ و زنده نگه داشتن آیین‌های جمعی خواهد بود. روستاهای متعددی در خوزستان واجد این موضوع است و بصورت بارز می‌توان به روستاهای مربوط به اقوام عرب و بختیاری اشاره کرد. "مضیف" و "حسینیه" به عنوان دو فضای شاخص است که در برگزاری آیین‌های جمعی روستاهای خوزستان نقش قابل توجهی داشته و کانون توجه اجتماعات شناخته می‌شود. یکی از نمونه‌های بارز این موضوع، روستای "سادات" آبادان است که با توجه به توسعه خطی در امتداد مسیر رود بهمنشیر، برای هر واحد همسایگی یک فضا جهت اجتماع افراد با محوریت بزرگان دارد که از آن به عنوان حسینیه یاد می‌شود (شکل ۷). این فضاها در محور اصلی بافت و محل برگزاری اجتماعات مذهبی، اعیاد، گرد هم آمدن‌ها و مراسمات آیینی است و با انتساب به بزرگان شناخته شده و بخشی از هویت بافت به شمار می‌رود. همچنین به دلیل تعدد و شعاع دسترسی در مقیاس همسایگی، به عنوان محل دیدار و دیگر تعاملات اجتماعی در سایر ایام نیز ایفای نقش می‌نماید.



شکل ۷. روستای سادات آبادان؛ نقاط مشکی رنگ: موقعیت قرارگیری حسینیه‌ها

مأخذ: نگارنده

گروه سوم- ابنیه عمومی روستا

این گروه از فضاهای جمعی با توجه به موجود بودن کالبد عمومی مناسب در روستا که امور جمعی دیگر از جمله امور مذهبی در آن جریان دارد، به عنوان بستر تعاملات اجتماعی مردم نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. مساجد، تکایا، بقاع متبرکه امامزادگان و سادات از جمله این مراکز هستند که به عنوان ابنیه عمومی روستا نیز شناخته می‌شوند. دامنه‌ی پوشش این مراکز به نحوی است که گاه کانون تجمعات آیینی برای شهرها و مناطق همجوار نیز تلقی می‌گردد. روستاهای متعددی در خوزستان در زمره این گروه قرار می‌گیرند که از جمله‌ی آنها می‌توان به بقعه سید عباس شوش در روستایی با همین عنوان (شکل ۸)، قدمگاه خضرنبی آبادان، امامزاده میر رحمان هندیجان و بقعه حضرت سلیمان باغملک اشاره کرد. نکته‌ی قابل تأمل، احساس تعلق اهالی و ارادتمندان به این مراکز است که در کنار شکل‌دهی خاطرات جمعی مشترک، رونق روستا و مشارکت روستاییان در حیات و آنچه در بافت رخ می‌دهد را در پی دارد.



شکل ۸. روستای سید عباس شوش با مرکزیت بقعه متبرکه به عنوان کانون توجه تعاملات اجتماعی

مأخذ: www.maps.google.com

گروه چهارم- مراکز تجمع با نیاز به فضای ویژه

سطح دیگری از تعاملات اجتماعی، فضاهایی را در برمی‌گیرد که در دوره‌های زمانی مشخص و اغلب بصورت سالیانه، رسوم خاصی را در استان خوزستان شامل می‌شود. مراکز تجمع و تعاملات آیینی در این گروه مستلزم فضاهایی ویژه و متناسب با نوع مراسم و آیین‌هاست. دامنه‌ی پوشش و نوع تعاملات در این گروه، طیف وسیعی از افراد را از روستاها و شهرهای پیرامون گردهم می‌آورد و فضای روستا را طی بازه زمانی اجرای آیین‌ها، مبدل به کانون توجهات می‌نماید. یکی از نمونه‌های بارز آن آیین شاهنامه خوانی در میان ایل بختیاری است که به صورت سالیانه برگزار می‌شود. اینگونه فضاها نمایانگر اتحاد در سطح روستا، همچنین روستاها و شهرهای مجاور است و مراکز تجمع را به کانونی جهت حفظ، تبیین و اعتلای مفاهیم و آیین‌های جمعی در میان اقوام مبدل خواهد کرد و در حفظ و ایجاد خاطرات جمعی نقش قابل توجهی ایفا می‌کند. روستای "سی‌میلی" هفتگل و روستای "راهدار" شوشتر از جمله روستاهای شاخص در این گروه می‌باشند. با توجه به گروه‌هایی که ذکر آن به میان آمد می‌توان جدولی بر مبنای دامنه و گستره‌ی نفوذ آیین‌های جمعی، دوره اجرا، فضا و کالبدی که جهت شکل‌گیری مورد استفاده قرار می‌گیرد تنظیم نمود (جدول ۲). بر مبنای این جدول و طبق بررسی بعمل آمده این نکته حائز توجه است که در روستاهای خوزستان لزوماً کالبد و فضایی خاص عهده‌دار تعاملات و آیین‌های جمعی نیست (گروه‌های ۱، ۲، ۳) و مردم به عنوان مشارکت‌کنندگان اصلی بافت روستا، مجموعه‌ای از روابط فضایی معنادار را در بافت تعریف می‌کنند. به واقع با حضور مردم و متناسب با نوع تعاملات است که فضا معنا می‌یابد. گستردگی آیین‌ها و مراسم، به عنوان بخش جدایی‌ناپذیر از زندگی روستایی به گونه‌ای است که اختصاص کالبد به هر یک از فعالیت‌ها یا دسته‌بندی آنها در کالبد‌های مختلف، مستلزم فضاهای متعدد است لذا در بافت روستایی خوزستان پیش از آنکه بخواهیم کالبدی خاص جهت آیین‌های جمعی که صرفاً مختص به آن عمل نماید بیابیم (گروه ۴)، عرصه‌ها و فضاهایی را خواهیم یافت که سخاوتمندانه پذیرای تعاملات اجتماعی در بستر خود بوده و با آنها همپوشانی مطلوبی دارند (گروه‌های ۱، ۲، ۳). دامنه‌ی پوشش آیین‌های روستایی در سه گروه اول در بافت روستا مشترک است که بیانگر اولویت داشتن حیات درونی بافت بر نمود بیرونی دارد. به عبارت دیگر در بافت روستایی خوزستان، توجه به معنای بافت و خاطره‌انگیزی آن، بر نمود بیرونی تعاملات اجتماعی اولویت دارد. نکته قابل تأمل آنکه میزان فراوانی آیین‌های جمعی گروه‌های ۱، ۲ و ۳ به مراتب بیشتر از گروه ۴ بوده و آیین‌های جمعی گروه چهار، بخش کمتری از این فراوانی را به خود اختصاص داده است و تعداد کمتری از بافت روستایی خوزستان را در بر گرفته است. در این پژوهش میزان فراوانی به سه سطح "الف" (فراوانی بالا)، "ب" (فراوانی میانه) و "ج" (فراوانی کم) تقسیم بندی شده است. دوره‌ی اجرای روزانه و هفتگی تعاملات اجتماعی (گروه‌های ۱، ۲، ۳) نیز بیان‌کننده‌ی جریان یافتن این آیین‌ها در زندگی روزمره‌ی روستاییان و پویایی بافت روستایی خوزستان است؛ موضوعی که می‌بایست در مطالعات روستایی و مداخلات برنامه‌ریزان و طراحان مورد توجه قرار گیرد (جدول ۲).

جدول ۲. شاخصه‌های مراکز تجمع سکونتگاه‌های روستایی خوزستان بر مبنای تعاملات اجتماعی

گروه	دامنه	فراوانی	دوره اجرا			فضا / کالبد
			روزانه	هفتگی	سالانه	
گروه ۱- بستر موجود به عنوان مراکز تجمع	بافت روستا (به صورت محدود)	الف	*	*	-	بدون نیاز به کالبدی خاص کنار گذر، تقاطع معابر و کوچه‌ها، جلوی منازل و مغازه‌ها، زیر سایه‌ی درختان
گروه ۲- مراکز تجمع منتسب به بزرگان بر حسب جایگاه اجتماعی	طایفه، محله، بافت روستا	الف	*	*	-	مضيف شیوخ، حسینیه، مهمانخانه- ی کدخدایان
گروه ۳- ابنیه عمومی روستا	بافت روستا، روستاها و شهرهای همجوار	ب	*	*	-	مساجد، تکایا، بقاع متبرکه امامزادگان و سادات
گروه ۴- مراکز تجمع با نیاز به فضای ویژه	روستاها و شهرهای پیرامون	ج	-	-	*	میدانگاهی گسترده با قابلیت اجتماع افراد

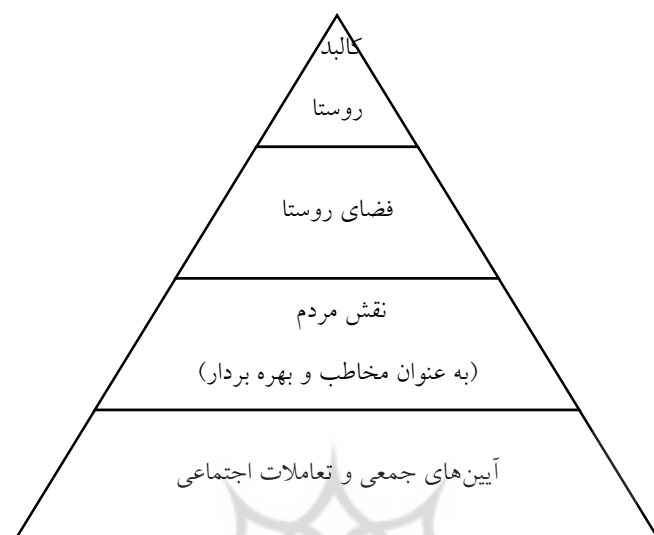
مأخذ: نگارنده

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

سلايق و نظرات سطحی فاقد مبانی شناختی صحیح که هویت کالبدی روستا را مخدوش می‌سازد آسیبی است که برنامه‌ریزان، طراحان و ساکنین هر یک به نحوی در شکل‌گیری آن مؤثر هستند. آنچه می‌بایست در این راستا لحاظ شود همسویی با سیر طبیعی حیات روستا (از حیث کالبدی و اجتماعی) است. طرح‌هایی که بر مبنای مقابله یا نادیده انگاشتن هویت روستاست به همان اندازه به بافت و تعاملات اجتماعی روستا آسیب می‌رساند که سرسپردگی به خواسته‌های روستاییان. وظیفه‌ی اصلی متولیان، برنامه‌ریزان و طراحان شناخت صحیح شاخصه‌ها و وجوه تمایز در بستر روستاست. هنگامی که سخن از بافت با ارزش روستایی به میان می‌آید نخست می‌بایست آنچه که به بافت ارزش داده و در نظر ساکنین دارای معنا و خاطره نموده را شناسایی کرد. توجه به بافت با ارزش روستایی در سطحی‌ترین حالت مبتنی بر کالبد خواهد بود و بدیهی است که در تولید محض از بافت پیشین روستا نمی‌توان انتظار مشارکت از ساکنین داشت. نگرش به فضا نیز اگر چه توجه را از کالبد به فضای تهی در بافت معطوف می‌سازد اما به دلیل نیاز به مشارکت ساکنین در اجرا و حفظ حیات این فضاها، اغلب با مسایلی همچون عدم پذیرش عموم و وجود معارضین مواجه می‌شود. لایه‌ی سوم مواجهه با بافت، در نظر گرفتن نقش مردم به عنوان مخاطبین بافت است که اگرچه می‌تواند تا حد قابل توجهی مشکلات را کاهش دهد اما نگرش‌های سلیقه‌ای و به تبع آن تکثرگرایی به عنوان چالش مهم این رویکرد شناخته می‌شود.



لایه‌ی زیرین و پایدار در مواجهه با بافت کالبدی روستا، شناخت آیین‌های جمعی و تعاملات اجتماعی است که می‌تواند بر پایه توجه به ارزش‌های پایدار و خاطرات جمعی افراد، مشارکت مطلوب در بهبود فضا و کالبدی روستا را در پی داشته باشد (شکل ۹).



شکل ۹. لایه‌های چهارگانه جهت مواجهه با بافت روستا

مآخذ: نگارنده

در مواجهه با فضاهای جمعی روستاهای خوزستان، شناخت صحیح تعاملات اجتماعی و آیین‌های بومی و همچنین شناخت جایگاه این تعاملات اجتماعی توسط برنامه‌ریزان و طراحان و بازخوانی این مبانی هویتی برای مردمی که گاه هویت واقعی خویش را فراموش کرده یا در مقایسه با زندگی شهری قرار داده، حقیر می‌انگارند و از خودبیگانگی را از لهجه و پوشش تن گرفته تا شکل‌دهی به محیط زندگی ظهور و بروز می‌دهند موضوعی است که می‌تواند به حفظ و احیای بافت باارزش روستایی بیانجامد.

از آنجا که روستاهای خوزستان دارای آیین‌های جمعی و تعاملات اجتماعی گسترده هستند لذا بافت باارزش روستایی خوزستان را نمی‌توان صرفاً بر مبنای کالبد‌های ارزشمند دسته‌بندی نمود بلکه می‌بایست بر مبنای ارزشمندی معنایی که به بافت می‌بخشد مورد مذاقه و بررسی قرار داد و معیارهایی را در مواجهه با آن برگزید که همنشینی و همخوانی مطلوبی با آن ارزش‌ها داشته باشند.

مشکل بافت روستایی خوزستان صرفاً با طراحی حل نخواهد شد بلکه ساماندهی بر مبنای آیین‌های جمعی موضوعی است که با توجه به متجانس بودن با حیات طبیعی روستا نه تنها حساسیت یا موضع‌گیری ایجاد نخواهد نکرد بلکه به شناخت، مشارکت و همراهی اهالی روستا نیز منجر خواهد شد. این شناخت صحیح می‌بایست در مراحل اولیه مطالعات بافت روستایی شکل گیرد. اعلام نیازها و تعیین اولویت در تعریف پروژه‌های روستایی نباید تحت تأثیر سلاقی و اعمال نفوذهای شخصی یا قومی باشد. از سوی دیگر، ارگان‌های متولی به دلیل گستردگی و حجم بالای فعالیت‌ها، همچنین تعدد و تنوع روستاها، در برخی موارد چاره‌ای جز استناد به این درخواست‌های محلی ندارند که این موضوع گاه به تعریف نادرست و اختصاص بودجه غیرضروری به یک پروژه می‌انجامد. اما تعریف درست از عرصه‌های آیینی روستا تبیین

کننده‌ی آن است که در بافت روستا هر محدوده‌ای در چه اولوی‌تی قرار خواهد داشت. فرآیند تهیه طرح‌های هادی روستایی نیز در این رهگذر اگر با مطالعه، شناخت و معرفی تعاملات اجتماعی روستا همراه شود می‌تواند به ارائه نقشه‌ها و الگوهای پیرامون این تعاملات و کانون‌های تجمع افراد در بافت روستا بیانجامد و طرح‌های بافت با ارزش روستایی را نیز به شیوه‌ی مناسبی تحقق بخشد. بدیهی است که انطباق‌دهی نقاط خاص آیینی در تعاملات اجتماعی با بافت کالبدی روستا می‌تواند میزان اثر بخشی طرح‌ها را افزایش داده همچنین با رفع معارضین احتمالی و پیشگیری از تصمیم‌گیری ناصحیح در تعیین اولویت اجرای طرح‌ها، دستیابی به فضاهایی مطلوب‌تر را ممکن سازد. به عبارت دیگر لحاظ نمودن آیین‌های جمعی مردم علاوه بر آنکه به طراح، جهت‌گیری صحیح را رهنمون می‌شود، مردم (به عنوان استفاده‌کنندگان و ساکنین بافت) را نیز در مشارکت حین و پس از اجرا به منظور نگهداری از پروژه‌ها توجیه می‌نماید. واضح است مردمی که آیین‌ها و مراسمات خود را می‌شناسند و به برگزاری آن مبادرت می‌ورزند، هنگامی که فضا یا کالبدی را تداعی کننده، همسو و تبیین کننده‌ی این آیین‌ها می‌بینند بی‌آنکه از آنها خواسته شود، به دیده‌ی احترام و در مرتبه‌ای بالاتر به دیده‌ی تقدیس به آن می‌نگرند که این موضوع در حین اجرا (از جهت رفع معارض) و پس از آن (به جهت مشارکت عمومی در نگهداری پروژه) بسیار مؤثر خواهد بود.

عواملی که پیش‌تر در باب فقدان آیین‌های جمعی در بافت روستایی ذکر آن به میان آمد حاصل نگرش نامناسب به بافت، بدون ملحوظ داشتن ویژگیهای فرهنگی و آداب و رسوم مردم آن است. این عوامل به خوبی بیانگر آسیب‌هایی است که در گذر زمان، مردم و متولیان را به خود دچار می‌کند. بافت روستایی محدود به چند گره یا فضای عمومی نیست؛ آنچه خاطرات جمعی را در بافت ایجاد می‌کند فعالیت‌های جمعی است که واجد معانی با ارزش و دارای اشتراک در باور ساکنین است. لذا اگر چه در مطالعات روستایی خوزستان توجه به بافت با ارزش امری ضروری است اما اکتفا به آن نمی‌تواند پاسخگوی نیاز ساکنین و بافت باشد. نمی‌توان از یک مرکز محله طراحی شده در شیوه‌ای سطحی، انتظار داشت عاملی جهت گردهمایی مردم باشد. همچنین نمی‌توان از معابر و گره‌های واجد معنا صرف‌نظر نمود و آنها را در سطح دسترسی‌هایی درجه‌بندی شده تنزل داد. در بافت روستایی خوزستان کارکرد گذر، محدود به رساندن نیست بلکه به عنوان عرصه‌ای جهت زندگی و تعاملات اجتماعی نیز ایفای نقش می‌کند. آنچه در اغلب طرح‌های روستایی ارایه می‌شود الگویی است که می‌کوشد با تعریف یک یا چند محدوده در مرکز روستا به عنوان لکه‌های کاربری عمومی به نیازهای روستاییان پاسخگو باشد اما باید توجه داشت زندگی روستایی در بافت روستا جاریست و نه صرفاً در کالبدی خاص. نوع معیشت و زندگی روستاییان ترکیبی است از فعالیتهای متعدد که هر یک در ساعاتی خاص صورت می‌گیرد لذا عرصه‌ی تعاملات اجتماعی نیز می‌بایست به این گستردگی باشد؛ عرصه‌ای که سیال است و می‌تواند در دیگر فضاها جاری باشد.

منابع و مآخذ

- ۱) آغاجری، صدیقه و آقائی جوبنی، محسن (۱۴۰۳). هویت اجتماعی و اثرات آن در تهدید همبستگی اجتماعی محلات شهری (مطالعه موردی: بندر ماهشهر). نشریه اندیشه‌های نو در علوم جغرافیایی، (۲)، ۴، ۱-۱۸.
- ۲) احمدی طباطبایی، محمدعلی و فریال احمدی و وحید حیدرنتاج (۱۴۰۲). شناسایی عوامل موثر بر ایجاد تعاملات اجتماعی و امنیت عملکردی؛ مطالعه موردی: مسکن مهر شهرستان بروجرد، فصلنامه مسکن و محیط روستا، (۱۸۴)، ۴۲، ۳-۱۴.
- ۳) اکرمی، غلامرضا (۱۳۸۹). رازهای معماری روستایی، فصلنامه مسکن و محیط روستا، (۱۳۱)، ۲۹، ۲۵-۴۸.
- ۴) الکساندر، کریستوفر (۱۳۹۰). معماری و راز جاودانگی، ترجمه مهرداد قیومی بیدهندی، انتشارات روزنه، تهران.
- ۵) حبیبی، محسن و مقصودی، ملیحه (۱۳۹۳). مرمت شهری، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۶) راپاپورت، اموس (۱۳۸۵). منشاء فرهنگی مجتمع‌های زیستی، ترجمه راضیه رضازاده، انتشارات دانشگاه علم و صنعت، تهران.
- ۷) راپاپورت، اموس (۱۳۹۲). انسان شناسی مسکن، ترجمه خسرو افضلیان، انتشارات کتابکده کسری، مشهد.
- ۸) سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان خوزستان (۱۳۹۹). سالنامه آماری استان خوزستان، سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان خوزستان، اهواز.
- ۹) سامه، رضا و باباخانی، ملیحه (۱۴۰۱). مفهوم «ارزش» و مبانی سنجش آن در بافت‌های روستایی. باغ نظر، (۱۱۶)، ۱۹، ۷۱-۸۴.
- ۱۰) سرتیپی پور، محسن (۱۳۸۸). آسیب‌شناسی معماری روستایی: به سوی سکونتگاه مطلوب، انتشارات شهیدی، تهران.
- ۱۱) شیعه، اسماعیل (۱۳۷۵). مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی شهری، انتشارات دانشگاه علم و صنعت، تهران.
- ۱۲) علی الحسابی، مهران (۱۳۹۰). نقش سازمان‌های مردم نهاد و رهبران محلی در توسعه روستایی، نمونه موردی: بندر لافت، فصلنامه مسکن و محیط روستا، (۱۳۴)، ۳۰، ۳۵-۴۸.
- ۱۳) کریمی، ثریا، همزه‌ای، فریبرز و رستمی، فرحناز (۱۳۹۸). روند جهانی شدن فرهنگ و تاثیر آن بر معماری روستایی مورد مطالعه: روستای گل تپه، استان کردستان. تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، (۴)، ۵۰، ۷۵۵-۷۳۷.
- ۱۴) لنگ، جان (۱۳۸۶). آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط، ترجمه علیرضا عینی‌فر، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۱۵) لنگ، جان (۱۳۸۷). طراحی شهری: گونه‌شناسی رویه‌ها و طرح‌ها همراه با بیش از پنجاه مورد خاص، ترجمه حسین بحرینی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۱۶) مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن (۱۳۶۴). گونه‌شناسی مسکن روستایی خوزستان، دفتر پنجم "بافت"، انتشارات مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، تهران.
- ۱۷) نقی‌زاده، محمد (۱۳۸۴). مبانی هنر دینی در فرهنگ اسلامی، انتشارات دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران.
- ۱۸) نقی‌زاده، محمد (۱۳۸۵). معماری و شهرسازی اسلامی (مبانی نظری)، انتشارات راهیان، اصفهان.

۱۹) نقی زاده، محمد (۱۳۸۶). *ادراک زیبایی و هویت شهر (در پرتو تفکر اسلامی)*، انتشارات سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری اصفهان، اصفهان.

- 20) Anselm, A. J., Nnaemeka, O., Ibrahim, S., Sambo, K., Abubakar, A., Chikezie, O., ... & Bello, M. (2025). *Study of the Cultural Impact of Communal Living by the Indigenous Settlers in Rural Communities within Abuja City*.
- 21) Muliadi, E., Rasyidi, A. H., & Nasri, U. (2024). Islamic Educational Values in the Patuq Tradition: a Local Culture of Kuta Village, Central Lombok. *Al-Hayat: Journal of Islamic Education*, 8(3), 1072-1085.
- 22) Saraan, M., Harahap, R. H., & Hilmi, E. (2024, March). Community social capital in managing the simanuk-manuk village forest in forest management unit region iv balige, toba regency. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 1315, No. 1, p. 012051). IOP Publishing.
- 23) Song, J., Zhu, Y., Chu, X., & Yang, X. (2024). Research on the Vitality of Public Spaces in Tourist Villages through Social Network Analysis: A Case Study of Mochou Village in Hubei, China. *Land*, 13(3), 359.





پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی